

Obraz raného chorvátskeho štátu v diele *De administrando imperio**

GÁBOR SZEBERÉNYI

Kľúčové slová: *De administrando imperio*, Konštantín VII. Porfyrogenet, Chorvátske kniežactvo, Byzantská ríša

Dielo *De administrando imperio* byzantského cisára Konštantína VII. Porfyrogeneta je pravdepodobne najviac citovaným pramenným textom,¹ ktorý historiografia skúmala v súvislosti s raným chorvátskym štátom. To, samozrejme, vôbec nie je prekvapujúce, keďže vzdelaný cisár bol spomedzi grécky píšucich autorov prvý, ktorý sa zaoberal Chorvátmi. Kapitoly jeho diela prinášajú informácie, ktoré nenájdeme v iných latinských prameňoch (predovšetkým o prvopočiatkoch Chorvátov a ich etnogenéze), a podávajú najsúvislejší obraz o raných Chorvátoch, ako aj o ich politickej organizácii v období včasného stredoveku.

V diele Konštantína Porfyrogeneta tvoria kapitoly zaoberajúce sa Chorvátmi samostatný súbor v rámci tzv. „dalmátskej zložky“ (výraz zavedený Mladenom Ančičom),² ktorej sa týkajú kapitoly 29 – 36. Je to tretia veľká časť diela, v ktorej sa byzantský cisár venuje cudzím „národom“ a etnickým geografickým pomerom krajín susediacich s Byzantskou ríšou. O Chorvátoch informuje v súvislosti s opisom rozličných „národov“ usadených na Balkáne. V rámci „chorvátskej zložky“ sa priamo Chorvátmi zaoberajú kapitoly 29, 30 a 31.³ Ako konštatoval Gyula Moravcsik, rozdelenie kapitol DAI vzniklo neskôr. Samotný text, názvy jednotlivých kapitol a poznámky na okrajoch týkajúce sa obsahu sa do jadra textu či na začiatok jednotlivých kapitol dostali až neskôr.⁴ Preto nie je prekvapujúce, že Chorvátmi sa v nadpise zaoberá len 31. kapitola,⁵ ktorá sa pričleňuje k neskorším

---

* Prednáška, ktorá je základom štúdie, odznela 21. mája 2012 v Szegede na konferencii, „*A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc.*“ Konferencia bola podporená nadáciou Pécsi Tudományegyetem Alapítvány.

¹ Kritické vydanie: MORAVCSIK, Gyula (ed.) *Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio* (English translation by JENKINS, Romilly J. H.) (ďalej *DAI*). Washington : Dumbarton Oaks, 1967.

² *DAI*, s. 122-165; ANČIĆ, Mladen. Zamišljanje tradicije : Vrijeme i okolnosti postanka 30. glave djela *De administrando imperio*. In *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 2010, roč. 42, s. 141.

³ *DAI*, s. 122-153.

⁴ Pozri grécky text, jeho maďarský preklad a úvod, ktorý napísal Gy. Moravcsik. MORAVCSIK, Gyula. *Bíborbanszületett Konstantín : A birodalom kormányzása*. Budapest : Közoktatásügyi Kiadóvállalat, 1950, s. 6.

⁵ Kap. 31.: „*O Chorvátoch a zemi, ktorú teraz obývajú.*“ *DAI*, s. 146-147.

doplneným kapitolám⁶ 32 až 36, kde sa hovorí o Srboch, Zachlumcoch a iných južnoslovanských kmeňoch. Zároveň prvé dve kapitoly „dalmátskej zložky“, napriek neskorším názvom odkazujúcim na „Dalmáciu“,⁷ môžeme pokladať za „chorvátske kapitoly“, ktoré sú rovnocenné s predchádzajúcou kapitolou (najmä kap. 30). K najpodrobnejším a najrozsiahlejším opisom juhoslovanských „národov“ v „dalmátskej zložke“ sa radia práve texty o Chorvátach.

Samotnú „dalmátsku zložku“ a najmä chorvátske kapitoly v posledných rokoch už viackrát analyzovala tak medzinárodná byzantinologická a balkanistická literatúra, ako aj chorvátska historiografia. Protichodné informácie DAI o pôvode Chorvátov, o ich usídlení na Balkáne, pokrstení, mocenskej štruktúre, vzťahu k Byzancii a okolitým „národom“ vyvolali množstvo polemík a interpretácií. Aby som sa vyhol siahodlhému vypočítavaniu historiografie a zostal výlučne pri chorvátskej, upozorním len na to, že naposledy vo februári 2010 usporiadala Filozofická fakulta Univerzity v Záhrebe medzinárodné sympóziu s názvom „*Na počiatku bolo De administrando imperio. Konštantín VII. Porfyrogenet a percepcie na najstaršie chorvátske dejiny.*“ Výber prednášok, ktoré tam odzneli, boli v tom istom roku vydané v 42. zväzku *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*.⁸ Aj keď si niektoré štúdie navzájom odporovali, dokonca niekedy prichádzali k úplne protichodným záverom, priniesli nové pohľady na viaceré otázky, pričom dokázali aj to, že interpretácie DAI sú v podstate nevyčerpatelne. V nasledujúcich riadkoch by som chcel prispieť vlastným výkladom tejto problematiky, čiastočne reflektujúc aj novší historický výskum. Pokúsím sa porovnať – v historiografii doteraz málo reflektované – fungovanie výrazne rozdielnych „štátnych modelov“ raného chorvátskeho štátu, ako ich opisujú kapitoly 29 až 31, s obrazom, ktorý sa vykresľuje na základe domácich, veľmi zlomkovitých prameňov. Napokon ich dám do súvisu s chorvátskymi kapitolami DAI s dôrazom na informácie o ranom chorvátskom štáte.

Pri analýze „chorvátskych kapitol“ DAI skúmali historici najmä otázky súvisiace s usídlení Chorvátov a prijatím kresťanstva, resp. s týmto súvisiaci vzťah k Byzantskej a Franskej ríši,⁹ a len okrajovo sa dotkli analýzy modelu vývoja štátu, ktorý text

⁶ Kap. 32.: „*O Srboch a zemi, ktorú dnes obývajú.*“ DAI, s. 152-153; Kap. 33.: „*O Zachlumcoch a zemi, ktorú dnes obývajú.*“ DAI, s. 160-161; Kap. 34.: „*O Trebuniótoch a Kanálítoch a zemi, ktorú dnes obývajú.*“ DAI, s. 162; Kap. 35.: „*O Dukljanoch a zemi, ktorú dnes obývajú.*“ DAI, s. 162-163; Kap. 36.: „*O Paganoch, ktorých nazývajú aj Arentánmi, a zemi, ktorú dnes obývajú.*“ DAI, s. 164-165.

⁷ Kap. 29.: „*O Dalmácii a tam žijúcich susedných národoch.*“ DAI, s. 122-123; Kap. 30.: „*Rozprávanie o provincii Dalmácia.*“ DAI, s. 138-139.

⁸ BORAS, Damir (ed.) *RADOVI – Zavod za hrvatsku povijest 42. : U početku bijaše De administrando imperio. Konstantin VII. Porfyrogenet i percepcije najranije hrvatske povijesti. Radovi s međunarodnog znanstvenog skupa, Zagreb, 18. veljače 2010.* Zagreb : Filozofskoga Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2010, s. 13-165.

⁹ Z početnej literatúry: GRAFENAUER, Bogo. Prilog kritici izveštaja Konstantina Porfyrogeneta o doseljenju Hrvata. In *Historijski zbornik*, 1952, roč. 5, č. 1-2, s. 1-56; MARGETIĆ, Lujo. Konstantin Porfyrogenet i

poskytuje. Nebude teda zbytočné, ak si najskôr predstavíme príslušné časti kapitol 29, 30 a 31. Najprv sa sústredíme výlučne na obsah a nebudeme prihliadať na všeobecne známy a vzájomne problematický vzťah textov jednotlivých kapitol.

Dvadsať deviatu kapitolu vypovedá o politických pomeroch Chorvátov ako jednej z častí politickej organizácie slovanských etník v Dalmácii. Podľa nej v priebehu vlády byzantského cisára Michaela II. Psellosa (770 – 829) tamojšie (teda dalmátske) „národy“, menovite Chorváti, Srbi, Zachlumania, Trebiňania, Konavli (Kanaliti), Dukljani a Neretvania (Pagani), striasli jarmo rímskej (presnejšie byzantskej) nadvlády, osamostatnili sa, stali sa nezávislými a nikomu neboli podriadení. Tieto „národy“ nemajú vlastné kniežatá (αρχοντας), len županov, staršinov (ζουπάνους γέροντας), ako je to zvykom aj na iných slovanských územiach.¹⁰ Avšak neskôr, v časoch ďalšieho byzantského cisára Basilea I. (867 – 886), tieto pohanské „národy“ „vyslali vyslancov, prosiac a orodujúc, aby spomedzi nich tých, ktorí nie sú pokrstení, pokrstili a aby, ako aj pôvodne boli, opäť boli podriadení Rímskej ríši.“ Cisár ich prostredníctvom svojho poverenca a kňazov pokrstil, potom „učinil tých kniežatami (αρχοντας), ktorých oni chceli a vybrali z toho rodu (γενεας), ktorý oni mali radi a obľubovali. Odvtedy až doteraz pochádzajú ich kniežatá z toho istého rodu a zo žiadneho iného.“¹¹

Štátotvorný vzorec 29. kapitoly prednedávnom analyzoval György Szabados, porovnávajúci ho¹² s obrazom Maďarov, ktorý opisuje 38. kapitola DAI.¹³ Szabados nachádza spoločné motívy v spôsobe nahliadania na politickú organizáciu dalmátskych „národov“ uskutočnenú zhora, na podnet Byzantskej ríše, a na monarchickú vládu Maďarov vytvorenú z chazarskej iniciatívy. Poukazuje na to, že v Byzantskej ríši, prinajmenšom v súvislosti s Maďarmi, rozlišovali dve podoby politickej organizácie: archaickú „viachlavú“ politickú vládu a vládu jednotlivca. Prechod medzi nimi približuje 38. kapitola ako „literárnu predlohu“ vo vzťahu k dalmátskym „národom“ na základe organizačnej schémy 29. kapitoly.¹⁴ Nie je mojou úlohou, aby som tu hodnotil, či skutočne obстоjí podobnosť motívov vo vzťahu k Maďarom, ale Szabadosova schéma štátnej organizácie¹⁵ odvodená z 29. kapitoly môže dobre poslúžiť chorvátskym kapitolám v pochopení vzájomných vzťahov. Podľa toho: (1.) komunita, ktorá sa stala

---

vrijeme dolaska Hrvata. In *Zbornik Histroijskog zavoda JAZU*, 1977, roč. 8, s. 5-88; KLAJIĆ, Nada. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Zagreb : Školska knjiga, 1971, s. 36-39; GOLDSTEIN, Ivo. *Hrvati i rani srednji vijek*. Zagreb : Novi Liber, 1995, s. 76-92.

¹⁰ DAI, 29. 63-68, s. 124-125.

¹¹ DAI, 29.70-79, s. 126-127.

¹² SZABADOS, György. Magyar államalapítás a IX. Században : Államszervezési modellek a „De Administrando Imperio” szövegében. In BLAZOVICH, László – PITI, Ferenc (eds.) *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica, CXXXII*. Szeged : Hungaria, 2011, s. 3-19.

¹³ DAI, s. 170-175.

¹⁴ SZABADOS 2011, s. 8-9.

¹⁵ SZABADOS 2011, s. 8.

nezávislou, (2.) pôvodne nemá vlastné knieža, (3.) dostane knieža od vonkajšej monarchickej moci, (4.) komunita ho však sama môže navrhnuť, (5.) príslušníci tohto vybraného rodu sa stávajú „odvtedy“ kniežatami. Túto schému z trochu iného hľadiska môžeme nanovo preformulovať. Text 29. kapitoly sa vzťahuje na dalmátske „národy“ (v širšom ponímaní „*všetky slovanské národy*“, medzi nimi i Chorváti) a dej sa odohráva jednoznačne v 9. storočí. Hlavným aktérom tejto schémy vývoja štátu je „knieža“ – i keď ustanovený zvonku –, ktorý okamžite zakladá dynastiu. On dáva dovtedajšej archaickej politickej komunite, ktorá spočívala na rodových základoch a bola dovtedy riadená „len“ županmi, novú kvalitu.

Ak si vezmeme pod drobnohľad politickú organizáciu Chorvátov, ktorá je opísaná v 30. kapitole, vidíme diametrálne odlišný obraz od toho, čo sme spomenuli vyššie. Z celkovo veľmi podrobného opisu vyberieme len prvky vzťahujúce sa k politickej organizácii. Z kapitoly sa dozvieme, že Chorváti prišli do Dalmácie z tzv. Bieleho Chorvátska ležiaceho za Karpatmi. Na ich čele stál jeden z rodov, ktorý viedli piati bratia a ich dve sestry. Po dlhých bojoch pokorili tam žijúcich Avarov a „*odvtedy sa táto krajina dostala pod vládu Chorvátov...Ostatní Chorváti zostali niekde v krajine Frankov a teraz ich nazývajú Bielymi Chorvátmi...a majú vlastné knieža. Sú podriadení Otovi, veľkému kráľovi Franskej ríše, teda Saska...Spomedzi Chorvátov, ktorí prišli do Dalmácie, sa vyčlenila jedna časť a obsadili Panóniu a Ilýriu; aj oni mali svoje vlastné knieža (ἐχοντες ἴδιον ἀρχοντα), ktorý udržiaval priateľské kontakty, ale len prostredníctvom vyslancov, s kniežatom Chorvátska.*“¹⁶

Podľa tejto interpretácie teda Chorváti od začiatku žili pod kniežacou vládou do takej miery, že kniežatstvo sa objavuje ako základný prvok politickej organizácie. To je v prvom rade viditeľné na tom, že aj podľa tejto interpretácie, v prípade oddelenia sa niektorej časti politickej komunity spočívajúcej na rodových základoch, sa „nová“ politická komunita vyslovene prezentuje cez objavenie sa vlastnej kniežacej moci. V interpretácii 30. kapitoly sa zároveň objavuje aj knieža, ktorý je delegovaný vonkajšou monarchickou mocou, lenže v tomto prípade to nebolo pod vplyvom Byzantskej, ale pričinením Franskej ríše. V súvislosti s Bielymi Chorvátmi, o čom už bola reč vyššie, o prímorských Chorvátoch sa však v prameni explicitne tvrdí, že „*niekoľko rokov boli Chorváti žijúci v Dalmácii podriadení Frankom, ako aj predtým vo svojej pôvodnej vlasti.*“ Frankovia boli voči nim krutí „*a keďže Chorváti nevedeli zniesť krutosť Frankov, opustili ich a zabili aj svoje kniežatá, ktoré pochádzali od nich.*“¹⁷ Chorvátski povstalci potom pokorili aj Frankov, ktorí voči nim neúspešne vystúpili a „*od toho času zostali nezávislí*

¹⁶ DAI, 30.69-78, s. 142-143.

¹⁷ DAI, 30.78-80, 30.82-83, s. 142-145.

*a samostatní.*¹⁸ V čase vlády ich kniežat'a Bornu prijali aj kresťanstvo, pričom si vyžiadali biskupov z Ríma. V tejto interpretácii sa vplyv cudzej monarchickej moci prejavil vyslovene prostredníctvom „zvonku pochádzajúcich“ kniežat, prinajmenšom v čase, keď boli dalmátski Chorváti niekoľko rokov podrobení Frankmi. V protiklade k tomu stojí 29. kapitola, kde vonkajšia (byzantská) politická moc len podnietila zrod kniežacej moci, ale samotná voľba, napriek iniciatíve prichádzajúcej zvonka, prebehla vo vnútri komunity. V 30. kapitole sa kniežatstvo ako inštitúcia zdá byť viac modelom autochtónnej chorvátskej politickej organizácie, nad ktorou sa dočasne uplatňoval franský vplyv, pretože príslušníci všetkých troch chorvátskych častí (bieli, dalmátski a panónski) žili každý pod vládou vlastných kniežat od chvíle vzniku politickej komunity a nie v akejsi forme politickej organizácie vytvorenej Frankmi. Zároveň v 30. kapitole nenachádzame ani stopu po úlohe byzantského cisára, ani o archaickej županskej správe alebo o rode, ktorý „založil dynastiu“.¹⁹

Ďalšia časť 30. kapitoly podáva spomedzi všetkých prameňov z 9. – 11. storočia najobsiahlejší a najpodrobnejší opis „krajiny“ (χώρα) Chorvátov: „*Ich krajina sa delila na 11 žúp (ζουπανίας), tieto sú: Hlijevno, Cetina, Imota, Pliva, Pset, Primorje (Parathalassia), Bribir, Nóni, Knin, Sidraga, Nin a ich bán (βοάνος) ovláda Krbavu, Liku a Gacku.*“²⁰ Z nasledujúcej časti, ktorá opisuje polohu „Chorvátska a ostatných slovanských území, sa zase dozvedáme, že „*pri rieke Cetine začína zem Chorvátska a rozprestiera sa popri mori až po hranice Istrije, teda po mesto Álbunon (Labin), smerom cez horskú oblasť kúsok za provinciu Istriu (τὴν θέματι Ἰστρίας), a smerom k Cetine a Hli(je)vnu leží blízko k zemi Srbskej.*“²¹ V „opise krajiny“ sa teda už objavujú župy (ζουπανίας), ktoré však nie sú len akési archaické inštitúcie „mnohohlavej“ politickej organizácie (o samotných županoch nepadne ani slovo), ale ide tu o základné prvky územnej organizácie kniežacej moci. Kapitola v súvislosti s opisom „ostatných slovanských území“ pritom spomína, že jedna zo susedných Slavínií, Paganija, sa taktiež delí na župy (Rastočka, Mokro a Dalen).²² Z toho vyplýva, že pre autora sa mohla zdať župa ako územná jednotka všeobecnou „slovanskou“ osobitosťou, rovnako ako pre autora 29. kapitoly chápanie politickej inštitúcie „starých županov“ v období predmonarchickej kniežacej moci ako istej všeobecnej „slovanskej“ charakteristiky. Druhým novým prvkom „opisu krajiny“ je

¹⁸ DAI, 30.87-88, s. 144-145.

¹⁹ Spomínaný rod piatich bratov a ich dvoch sestier v kapitole nevystupuje s takým dôrazom, ktorý by vyčerpával kritériá očakávané od vládneho rodu. Spomínanie „*Chorvátos*“ však jednoznačne pripomína zosobnenie chorvátskeho ľudového mena. K pôvodu chorvátskych etnoným, ako aj k diskurzu o chorvátskej etnogenéze pozri najnovšie: DZINO, Danijel. *Becoming Slav, Becoming Croat : Identity Transformations in Post-Roman and Early Medieval Dalmatia*. Leiden ; Boston : Brill, 2010, s. 16-24; SOKCSEVITS, Dénes. *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Budapest : Mundus Egyetemi Kiadó, 2011, s. 46-53.

²⁰ DAI, 30.90-94, s. 144-145.

²¹ DAI, 30.113-117, s. 144-147.

²² DAI, 30.105-106, s. 144-145.

pozícia bána (*βοάvoς*) a objavenie sa samostatného banátu, ktorý sa rozprestiera v troch župách, o čom v 29. kapitole niet ani stopy.

Informácie o Chorvátoch v 30. kapitole uzatvára časť o povinnosti Chorvátov platiť dane v byzantských mestách v Dalmácii (Trogir, Zadar, Posara, Arbe, Vejja).²³ Podobne ako v 29. kapitole vznik opisu chorvátskeho štátu je datovaný do 9. storočia. Vychádza z franských prameňov, ktoré vládu kniežaťa Bornu, spomínaného na začiatku kapitoly, kladú do rokov 818 – 823,²⁴ ale mnohé prvky (predovšetkým ohľadom „opisu krajiny“) sú platné aj pre 10. storočie.

Tridsiata prvá kapitola DAI však už hovorí vyslovene o Chorvátoch a ich území („*O Chorvátoch a zemi, ktorú obývajú*“). O ranom chorvátskom štáte, jeho charaktere a fungovaní podáva celkom iný obraz, ktorý sa líši od oboch predchádzajúcich kapitol. Dozvedáme sa, že dalmátski Chorváti, pochádzajúci z Bielych Chorvátov, prišli na juh v čase vlády cisára Hérakleia (610 – 641). Na jeho rozkaz porazili Avarov a „*na príkaz cisára sa usadili na tomto jeho území, na ktorom žijú dodnes. V tých časoch bol kniežaťom spomínaných Chorvátov otec Porgov.*“²⁵ Chorváti prijali krst taktiež z iniciatívy cisára Hérakleia prostredníctvom arcibiskupa, biskupov a kňazov, ktorí prišli z Ríma, pričom „*v tom čase [už] kniežaťom týchto Chorvátov bol Porga.*“²⁶ Neskôr sa v texte zdôrazňuje, že „*knieža Chorvátska od počiatkov, teda od vlády cisára Hérakleia, je služobníckym spôsobom podriadený cisárovi Rimanov a nikdy nebol podriadený bulharskému kniežaťu.*“²⁷ Zároveň však Chorváti zložili do rúk pápeža prísahu, že budú s každým žiť v mieri a túto prísahu „*o mnoho rokov neskôr, v čase vlády otca Krešemíra, kniežaťa Trpimíra,*“²⁸ potvrdili pri príležitosti návštevy istého zbožného Franka Martina. Informácie o chorvátskom štáte rozširuje aj vymenovanie „*obývaných miest* (κάστρα οικόουμενα) *pokrsteného Chorvátska*“²⁹ (Nin, Biograd, Velicin, Skradin, Hlivno, Stupin, Knin, Karin, Klaboka), resp. údaje o počte chorvátskych vojsk. Napokon sa v troch kapitolách DAI zaoberajúcich sa Chorvátmi dozvieme jedinečnú informáciu, ktorá vysvetľuje fungovanie štátu z akéhosi „vnútropolitického hľadiska“, aj keď len veľmi stručne: „*Toto veľké vojsko a početné obyvateľstvo Chorvátska existovalo do čias kniežaťa Krešemíra. Potom, ako on zomrel a jeho syna po roku vládnutia bán Pribina odstránil,*

²³ DAI, 30.132-138, s. 146-147.

²⁴ RAČKI, Franjo (ed.) *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Zagrabiae : Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium, 1877, č. 171, s. 320, 322. Por. KLAIČ, Nada. *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Zagreb : Globus, 1990, s. 47-52; GOLDSTEIN 1995, s. 166-171.

²⁵ DAI, 31.17-21, s. 148-149.

²⁶ DAI, 31.24-25, s. 148-149.

²⁷ DAI, 31.58-60, s. 150-151.

²⁸ DAI, 31.43-44, s. 148-149.

²⁹ DAI, 31.68-70, s. 150-151.

v krajine vyniklo mnoho sporov a nedorozumení, jazda, pešiaci, galéry a gondoly Chorvátskej ríše (ἐξουσία τῶν Χρωβάτων) sa scvrkli.“³⁰

Tridsiata prvá kapitola je jediným textom DAI, z ktorého dostávame akúkoľvek informáciu o chorvátskom štáte. V tomto prípade ho kvalifikuje ako kniežatstvo, a to svojím vlastným právom, bez zasahovania vonkajšej monarchickej moci. Oproti „štrukturálnym opisom“ predchádzajúcich kapitol sa tu osvetľuje niekoľko „praktických“ črt vnútorného života štátu. Kapitola zároveň umiestňuje „dejiny“ chorvátskeho kniežatstva v širších chronologických hraniciach než všetky doterajšie. Zatiaľ čo 29. a 30. kapitola nezachytávajú udalosti pred začiatkom 9. storočia, v období pred koncom 9. storočia sa v súvislosti s dalmátskymi Chorvátmi už používajú vety v prítomnom čase, resp. pojem „odvtedy“. Nasledujúca 31. kapitola inak ako tie predchádzajúce kladie vznik chorvátskeho kniežatstva na severnom Balkáne ďaleko do prvej tretiny 7. storočia, pričom jeho dobre informovaný autor referujúci na základe svojich vedomostí o „vnútropolitickom“ vývoji poukazuje až na polovicu 10. storočia, čo bola „bezprostredná súčasnosť“ vzniku DAI.³¹ Tradične uznávaná chronológia

v tomto období spomína, že Trpimír II. vládol v rokoch 928 – 935, Krešemír I. v rokoch 935 – 945 a Miroslav v rokoch 945 – 949. Iná otázka je, že obdobie vlády chorvátskych kniežat v 10. storočí vyplýva v nemalej miere práve z vyššie citovaných údajov 31. kapitoly DAI.³²

Vyhodnotenie výrazne odlišných „štátnych modelov“ z troch kapitol DAI vzťahujúcich sa na Chorvátov samozrejme úzko súvisí s otázkou postupnosti vzniku kapitol, resp. s tým „referenčným“ obrazom, ktorý si vieme vytvoriť o ranom chorvátskom štáte z chorvátskych prameňov. Čo sa týka postupnosti vzniku chorvátskych kapitol, podľa tradičného názoru historiografie sa jednotlivé kapitoly považujú za prácu viacerých autorov, ktorí však mali rozličné zdroje pri písaní svojich textov. Tak napríklad 29. a 31. kapitola sa pripisujú samotnému cisárovi (alebo aspoň autorovi pracujúcemu s byzantskými prameňmi), ktorý mal propagandistické zámery a opieral sa predovšetkým o materiál z archívu cisárskeho paláca.

Tridsiata kapitola je tradične považovaná za spracovanie chorvátskych naračných tradícií, ktoré vznikli o niečo neskôr, po roku 950. Jej údaje pochádzajú z niektorého

³⁰ DAI, 31.75-81, s. 150-151.

³¹ Por. LONČAR, Milenko. Vremenski nesklad između odlomaka 31. poglavlja *De administrando imperio*. In *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 2010, roč. 42, s. 107-116.

³² KLAJIĆ 1971, s. 312; GOLDSTEIN 1995, s. 302-303; SOKCSEVITS 2011, s. 77. Je potrebné podotknúť, že Predrag Komatina novšie navrhuje inú chronológiu. Vládu Krešimira a Miroslava totiž odporúča posunúť medzi obdobia vlády Mutimira a Tomislava, teda do prvých dvoch desaťročí 10. storočia. KOMATINA, Predrag. O hronologiji hrvatskih vladara u 31. glavi spisa *De administrando imperio*. In *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 2010, roč. 42, s. 83-105.

dalmátskeho mesta patriaceho Byzantskej ríši (Zadar alebo Split). Informátorom bol Chorvát alebo byzantský úradník slúžiaci v Dalmácii, prostredníctvom ktorého sa informácie dostali do Konštantínopolu.³³ Najnovšie sa však takéto chápanie stáva predmetom polemík, ktoré sa objavili aj na spomínanej záhrebskej konferencii z roku 2010. Napríklad belehradský historik Tibor Živković pochybuje, či je dostatočne zdôvodnené hľadať pôvod textu 30. kapitoly v ústnej tradícii. Za autora všetkých troch kapitol považuje samotného Konštantína. Cisár podľa neho v 30. kapitole spísal konečnú podobu udalostí viažucich sa k Dalmácii a ku Chorvátom, a to na základe takého materiálu, ktorý poslúžil aj pri vytvorení 29. a 31. kapitoly. Živković zároveň poukazuje na zhodné motívy o pokrstení Chorvátov a Srbov, o ktorých sa dočítame v 31. a 32. kapitole a ktoré sú podobné s textom *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, pochádzajúcim zo Salzburgu. Na základe toho rovno odmieta prítomnosť alebo vplyv byzantskej invencie, rovnako ako aj možnosť využitia hociktovej chorvátskej ústnej tradície vzhľadom na najstaršie chorvátske (a srbské) dejiny. Prišiel pritom s odvážnou tézou, že za vzor spomenutej kapitoly je možné považovať dielo istého latinského autora, ktorý okolo roku 877/878 pôsobil v Ríme. Jeho dielo s „názvom“ *De conversione Croatorum et Serborum*, ktoré má jednoznačne cirkevný pôvod, považuje za základ 30. – 32. kapitoly v DAI.³⁴

Chorvátsky historik Mladen Ančić taktiež prichádza s novou interpretáciou 30. kapitoly, ale z úplne iného pohľadu. Podľa neho „zápis o Chorvátach a Srboch“ (31.– 36. kapitola) vznikol ako prvý, pričom 29. všeobecná „dalmátska“ kapitola je len jeho „redakčným variantom“, zatiaľ čo 30. kapitola je akousi „prípadovou štúdiou o Chorvátach“ s prepracovaním 29. a 31. kapitoly, ktorá však vznikla až po dokončení DAI. Podľa Ančića k tomu došlo niekedy v poslednej štvrtine 10. storočia, v čase vlády Štefana Držislava (969 – 995), ako reflexia na zmenu v byzantsko-chorvátskych vzťahoch. Chorvátsky panovník totiž – ako sa to dá sčasti rekonštruovať z *Historie Salonitany* – od byzantského basilea dostal kráľovské insígnie a titul eparchu, resp. patrikiosa.³⁵ Nezávisle od oboch úplne odlišných argumentácií a miery ich presvedčivosti je jasné, že novšia historiografia – na rozdiel od staršej – počíta s možnosťou spoločného pôvodného zdroja kapitol 29, 30 a 31.

³³ GRAFENAUER 1952, s. 15-19; MARGETIĆ 1977, s. 11-31; KLAIĆ 1971, s. 36-39. Pozri aj: KLAIĆ, Nada. Najnoviji radovi o 29, 30. i 31. poglavlju u djelu De administrando imperio cara Konstantina Porfirogeneta. In *Starohrvatska prosvjeta*, 1985, roč. 3, č. 15, s. 31-60; MARGETIĆ, Lujo. The Croatian State During the Era of Rulers From the Croatian National Dynasty. In SUPIČIĆ, Ivan (ed.) *Croatia in the Early Middle Ages : A Cultural Survey*. London ; Zagreb : Philip Wilson Publishers, 1999, s. 197-214, najmä: s. 198-199.

³⁴ ŽIVKOVIĆ, Tibor. Constantine Porphyrogenitus' Source on the Earliest History of the Croats and Serbs. In *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 2010, roč. 42, s. 117-131.

³⁵ ANČIĆ 2010, s. 133-151.

Ak teraz zoberieme pod drobnohľad len „štátne modely“ v troch chorvátskych kapitolách DAI a pritom nebudeme vychádzať z etnogenézy Chorvátov, z ich pokrstenia ani z „cirkevnej proveniencie“ textov alebo rekonštrukcie predpokladaných naračných a ideologických intencií snažiacich sa vysvetliť politické reflexie konca 10. storočia, ale sústredíme sa na to, do akej miery zodpovedajú informácie o chorvátskom štáte v spomínaných troch kapitolách obrazu vytvorenému z prameňov vnútornej proveniencie, ktoré síce zlomkovite, ale pravdepodobne najpravdivejšie vypovedajú o organizácii chorvátskeho štátu, dostaneme zaujímavé výsledky. Zistíme totiž, že napriek množstvu vnútorných protirečení kapitol 29 – 31 DAI podávajú o samotnom chorvátskom štáte relatívne presný obraz, akurát osvetľujú jednu a tú istú stránku (chorvátske kniežatstvo) z troch rôznych uhlov, pričom sa ich opisy udalosti málo prekrývajú. Samozrejme, odlišné perspektívy môžu vyplývať z rôznych ideologických zámerov, ktoré sa v nich skrývajú, ako aj z rôzneho pôvodu pramenného materiálu použitého v DAI. Tieto rozdiely sa ale v informáciách o organizácii chorvátskeho štátu a jeho fungovaní nedajú nájsť. Zdá sa, že 29. kapitola predstavuje akýsi náčrt tendencie štátneho vývinu, keď sa z archaického županského vodcovstva vyvíja monarchická kniežacia moc, pričom tá je predstavená ako všeobecná „slovanská“ osobitosť. Nasledujúca 30. kapitola v prvom rade informuje o teritoriálno-administratívnych charakteristikách chorvátskeho kniežatstva a napokon 31. kapitola dopĺňa tento obraz o „obývané mestá“, o vojsko a „vnútornú politiku“, ktoré charakterizujú skutočnú silu štátu.

Pre mimoriadne bohatú literatúru existujúcu k uvedenej otázke musím na tomto mieste zanechať³⁶ analýzu zlomkovitého pramenného materiálu o chorvátskej štátnosti 9. – 11. storočia. Môžem poukázať len na najdôležitejšie prvky. Predovšetkým ide o dve listiny „dvojčatá“. Prvá bola vydaná kniežaťom Trpimírom v roku 852³⁷ a druhá v roku 892³⁸ Mutimírom v súvislosti so Splitom. Potvrdzujú, že schéma verejnej správy chorvátskeho štátu sa organizovala na základe modelu *dux Croatorum – župani – populus*. Naposledy Franjo Smiljanić poukázal na to, že vo vnútri skupiny županov sa na konci 9. storočia dajú jednoznačne sledovať isté odlišnosti. Vedľa hodnostárov na kniežacom dvore a osôb, ktoré užívali titul župan na základe svojho spoločenského postavenia, je ako tretí

³⁶ Z bohatej syntetizujúcej literatúry aj s prehľadom ďalej bibliografie pozri: KLAIĆ 1971; BUDAK, Neven. *Prva stoljeća Hrvatske*. Zagreb : Hrvatska Sveučilišna Naklada, 1994; GOLDSTEIN 1995; BUDAK, Neven – RAUKAR, Tomislav. *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. Zagreb : Školska knjiga, 2006, s. 96-158. O ranom vývine chorvátskej štátnosti v maďarčine najnovšie pozri: SZEBERÉNYI, Gábor. A Balkán, 800 k. – 1389. In SASHALMI, Endre (ed.) „Kelet-Európa“ és a „Balkán“, 1000 – 1800 : *Intellektuális-történeti konstrukciók vagy valós történeti régiók?* Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2007, s. 291-297; SOKCSEVITS 2011, s. 57-86.

³⁷ KOSTRENCIĆ, Marko – STIPIŠIĆ, Jakov – ŠAMŠALOVIĆ, Miljen (eds.) *Codex Diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae I. : 743. – 1100*. Zagrabiae : Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1967 (ďalej CD), č. 3, s. 4-6.

³⁸ CD I., č. 20, s. 23-24.

prvok *primates populi* po prvýkrát potvrdená existencia županov majúcej teritoriálnu moc. Priamym dokladom je spomenutá listina kniežaťa Mutimíra (*Zellerico zuppano Cleoniae, Sibidrago zuppano Clesae*).³⁹ Rovnaká politicko-organizačná schéma sa dá vydedukovať aj z listu pápeža Jána X. „kráľovi“ Tomislavovi z roku 925.⁴⁰ List je totiž adresovaný zároveň i „všetkým županom“ (*omnibus zupanis*). Podľa Nevena Budaka použitý titul „*rex*“, na základe ktorého chorvátska historiografia tradične považuje Tomislava za prvého kráľa,⁴¹ nepoukazuje vôbec na formálnu korunováciu ani na to, že by mu pápež poslal kráľovské insígnie, ale naznačuje skôr narastajúcu prestíž chorvátskych panovníkov a zvyšovanie organizačného stupňa mocenských štruktúr.⁴² Vojny kráľa Tomislava na severe, východe a západe (s maďarskými nájazdníkmi, s Byzanciou o dalmátske mestá, s Bulharmi rozširujúcimi svoju moc smerom na západ), resp. jeho dobyvateľské aktivity sa síce na základe neskorších prameňov (*Ljetopis popa Dukljanina*, resp. *Historia Salonitana maior*) nedajú vo všetkých prípadoch spoľahlivo doložiť,⁴³ ale zdá sa byť opodstatnené, že nad časťou miest, ktoré patrili Byzantskej ríši, získal chorvátsky kráľ väčší vplyv.⁴⁴ O postavení bána, okrem kapitol 30 – 31 DAI, máme tiež ďalšie informácie z 11. storočia napriek tomu, že do roku 1060 sa nezachovala jediná listina vydaná chorvátskym panovníkom.⁴⁵ V každom prípade v tzv. druhej listine z Biogradu z roku 1062 zastáva hodnosť bána istý Goico.⁴⁶ V listinách kráľov Petra Krešimíra IV. a Zvonimíra sa báni⁴⁷, ako aj župani pravidelne objavujú.⁴⁸ V období, keď funkciu bána zastával Zvonimír, je možné predpokladať spoločnú vládu bána s kráľom, čo zároveň posilňuje aj pravosť príbehu o bánovi Pribinovi – kráľotvorcovi, ktorý sa

³⁹ SMILJANIĆ, Franjo. O položaju i funkciji župana u hrvatskim srednjovjekovnim vrelima od 9. do 16. stoljeća. In *Povijesni prilozi*, 2007, roč. 33, s. 35–36; CD I., č. 20, s. 24. Súhrne o raných chorvátskych županstvách pozri: GOLDSTEIN, Ivo. Županije u ranom srednjem vijeku u Hrvatskoj. In MIROŠEVIĆ, Franko (ed.) *Hrvatske županije kroz stoljeća*. Zagreb : Školska knjiga, 1996, s. 9–20.

⁴⁰ CD I., č. 24, s. 34.

⁴¹ Napr. RAČKI, Franjo. Kado i kaka se preobrazi hrvatska kneževina u kraljevinu. In *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 1871, roč. 17, s. 7089. Por. SOKCSEVITS 2011, s. 71–72.

⁴² BUDAK – RAUKAR 2006, s. 121–122.

⁴³ THALLÓCZY Lajos. Presbyter Diocleas krónikájának magyar vonatkozásai. In *Századok*, 1896, roč. 30, č. 6, s. 485–514; GOLDSTEIN 1995, s. 276–278, 281–290; MARGETIĆ 1999, s. 204; BUDAK – RAUKAR 2006, s. 120–124; SOKCSEVITS 2011, s. 75–77.

⁴⁴ Podľa 30. kapitoly DAI (DAI 30.127–138, s. 146–147.) dalmátske mestá (Spalato, Zara, Trau a i.) už v časoch Basileia I. platili tribút Slovanom. STEPHENSON, Paul. *Byzantium's Balkan Frontier : A Political Study of the Northern Balkans, 900 – 1204*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000, s. 29. Oproti tomu je nápadné, že v 31. kapitole DAI pri vymenovaní „miest pokrsteného Chorvátska“ (Nona, Biograd, Skradin, Hlivno, Knin, atď., DAI 31.68–70, s. 150–151) nie je významnejšie dalmátske mesto. Por. KLAÍĆ 1990, s. 77.

⁴⁵ CD I., č. 64/I–II, s. 88–91.

⁴⁶ CD I., č. 64/II, s. 90. „*eadem regali auctoritate una cum Guoiçone bano meisque primatibus concedo.*“

⁴⁷ Por. KLAÍĆ, Vjekoslav. Hrvatski bani za narodne dinastije. In *Vjestnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog Zemaljskog Arkiva*, 1899, roč. 1, s. 65–72.

⁴⁸ SMILJANIĆ 2007, s. 44–46.

objavuje v 31. kapitole DAI.⁴⁹ Zo žúp, ktoré sú vymenované v 30. kapitole DAI, sa mnohé objavujú aj v listinách z 11. storočia, napr. Lika,⁵⁰ Krbava,⁵¹ Nin,⁵² Bribir,⁵³ Knin,⁵⁴ Cetina,⁵⁵ Hlivno,⁵⁶ Sidraga.⁵⁷

Vcelku sa teda dá povedať, že silne zlomkový obraz, ktorý poskytujú latinské pramene z 9. – 11. storočia o štruktúre chorvátskeho štátu a jeho vnútornom živote, môžeme bez akýchkoľvek ťažkostí dať do súladu s informáciami, ktoré obsahuje DAI. Dôvodom je pravdepodobne to, že chorvátske kapitoly DAI napriek všetkým svojim vnútorným rozporom, nejasnostiam v postupnosti vzniku jednotlivých kapitol, časovej rôznosti prameňov a prípadných odlišností vyplývajúcich z ideologických vzťahov, podávajú obraz o rozličných momentoch Chorvátskeho kniežatstva, pričom tieto informácie sa nedajú odvodiť jedna od druhej a len minimálne sa obsahovo prekrývajú. Z porovnania vyplýva aj to, že celkové vnútorné rozpory týchto kapitol DAI zostali mimo časový rámec 9. – 10. storočia. Môžeme tu sledovať chorvátsku „prehistoriu“ spolu s ich pokrstením, ktoré je citlivé tak z ideologického, ako aj z byzantského hľadiska. S tým je jasne prepojená „nepochybná“ a „nespochybniteľná“ supremácia a právny nárok Byzantskej ríše na územie obývané Chorvátmi, čo priamo súvisí s pôvodom chorvátskej kniežacej moci,⁵⁸ ale byzantského obrazu o vnútornom poriadku chorvátskeho štátu sa v podstate nedotýkajú. Toto všetko naznačuje, že autor alebo zostavovatelia byzantského textu, ktorý sa nám zachoval, sa snažili, aby dôležité informácie z hľadiska byzantskej politickej praxe o činnosti samotnej chorvátskej politickej organizácie (štátu) – pravdepodobne zodpovedajúce informáciám dnes už neznámych, a preto aj neoveriteľných prameňov

⁴⁹ Datovania súkromných listín zo 70. rokov 11. storočia sa často odvolávajú na panovanie kráľa a okrem toho aj na funkciu bána Zvonimira (ktorú zastával na začiatku 70. rokov počas vlády (Petra) Krešimira IV., čo predtým nebolo známe). Por. *CD I.*, č. 84, s. 115, č. 88, s. 121, č. 95, s. 129. Por.: MATIJEVIĆ-SOKOL, Mirjana. Kralj Zvonimir u diplomatskim izvorima. In GOLDSTEIN, Ivo (ed.) *Zvonimir, kralj Hrvatski. Zbornik radova*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 1997, s. 48.

⁵⁰ *CD I.*, č. 91, s. 124.

⁵¹ *CD I.*, č. 125, s. 161, č. 126, s. 163.

⁵² *CD I.*, č. 47, s. 67, č. 78, s. 106, č. 82, s. 114, č. 84, s. 115, č. 85/I, s. 117, č. 85/II, s. 118, č. 98, s. 132, č. 99, s. 133, č. 116, s. 149-150, č. 125, s. 161, č. 126, s. 163.

⁵³ *CD I.*, č. 82, s. 114, č. 85/I-II, s. 117-118.

⁵⁴ *CD I.*, č. 134, s. 170.

⁵⁵ *CD I.*, č. 82, s. 114, č. 110, s. 142, č. 126, s. 163, č. 149, s. 189.

⁵⁶ *CD I.*, č. 110, s. 142.

⁵⁷ *CD I.*, č. 64, s. 88, č. 64/II, s. 91.

⁵⁸ Najnovšie Danijel Dzino zdôraznil, že „prvým a najdôležitejším cieľom DAI je, aby poukázal na to, že územie Illyrica niekedy bolo pod byzantskou mocou a Byzantínci disponovali nad nimi právnymi, morálnymi a politickými právami ako nad časťou oikumene.“ DZINO, Danijel. 'Becoming Slav', 'Becoming Croat'. New Approaches in the Research of Identities in Post-Roman Illyricum. In *Hortus Artium Medievalium*, 2008, roč.14, s. 195-206, citát: s. 198.

a informátorov – zodpovedali faktom, pričom mocensko- ideologické vzťahy vrhali len slabý tieň na tieto momenty (z praktických príčin) opisného charakteru.

Cituj:

SZEBERÉNYI, Gábor. Obraz raného chorvátskeho štátu v diele *De administrando imperio*. In *Forum Historiae*, 2014, roč. 8, č. 2, s. 130 - 141. ISSN 1337-6861.

...

M.A. Gábor Szeberényi (1974), je vedúcim knižnice a odborný asistent na univerzite v Pécsi (oddelenie historických zbierok). Zaoberá sa historiografiou, historickou metodológiou, stredovekou šľachtou (Uhorsko, Chorvátsko) a cirkevnými dejinami.

Kontakt: gszebe@gmail.com